

XL. 60. Dále¹⁸¹ ti, kteří se označují jako filosofové:¹⁸² pokud snad řekli něco pravdivého, co se shoduje s naší vírou – a byli to nejspíš Platónovi stoupenci –,¹⁸³ nejenže se takových věcí nemusíme děsit, ale máme si je u nich přivlastnit a využít pro sebe, neboť oni nejsou jejich právoplatnými držiteli. Egypťané totiž neměli jen modly a těžkou dřinu, jichž se izraelský lid hrozil a před nimiž prchal, ale měli též zlaté a stříbrné nádoby, šperky a pláště,¹⁸⁴ které si onen lid při odchodu z Egypta potají přivlastnil (nikoli o své újmě, ale na boží rozkaz), aby jich užíval lépe; konečně Egypťané sami jim věci, jichž neužívali náležitě, nevědomky propůjčili a přenechali.¹⁸⁵ A právě tak všechna pohanská učení nemají jen prázdné a pověrečné výmysly, břemena, která znamenají zbytečnou zátěž a jichž se každý z nás, když veden Kristem odchází z pohanského společenství, musí hrozit a jimž se musí vyhýbat, ale obsahují též svobodné nauky, jichž může

jednotlivých disciplínách se dostává k pohanské filosofii: pasáž je známá jako výklad o „egyptské kořisti“.

¹⁸² V *De civitate Dei* VIII,1 interpretuje Augustin „filosofa“ řeckým překladem výrazu jako „milovníka moudrosti“; vezme-li se v úvahu křesťanské pojetí moudrosti, jež je vlastně totožná s Bohem, je pojem „pohanský filosof“ vlastně protimluvem. Proto zde autor relativizuje výraz „filosofové“ dodatkem *qui vocantur*, „kteří se označují“.

¹⁸³ Augustin má na mysli spíše novoplatoniky. O Platónovi i o jeho žácích a následovnících mluví v podobném smyslu jako zde v *De civitate Dei* VIII,4nn. Platónovo učení je ze všech antických filosofických systémů křesťanskému teologickému i etickému myšlení nejbližší zejména konceptem reálné existence jediného Boha a jeho vlastností. Toto stanovisko zastávali i starší řečtí otcové (Klement Alexandrijský, Órigenés).

¹⁸⁴ Srv. *Ex* 3,22; 11,2; 12,35 – 36; závěrečný z uvedených veršů Exodu (12,36) končí slovy „tak vyplenili Egypt“. Podobnou interpretaci „egyptské kořisti“ či „egyptského plenu“, jakou přináší Augustin, nacházíme již u Órigena, z latinských křesťanských autorů u Tertulliana a Hilaria z Poitiers. – Izraelci s sebou při odchodu z Egypta vzali stříbrné a zlaté šperky, ozdoby a pláště, a učinili tak na přímý Hospodinův pokyn. Mravní stránku tohoto jednání bylo možno zpochybňovat, čehož využili gnostikové a manichejci, kteří i na základě tohoto vyprávění poukazovali na nedokonalost Starého zákona a starozákonního Boha Stvořitele.

¹⁸⁵ Orig. *ad usum iustum praedicandi evangelii* – k pojmu *usus iustus* viz např. C. Gnilka, *Usus iustus*, 34–76; srv. I. Bochet – G. Madec, *NC*, 528nn.

pravda dobře použít, dále velice užitečné mravní příkazy, a konečně je u nich možno nalézt některé pravdy o uctívání jediného Boha.

Toto své zlato a stříbro ovšem nevytvořili¹⁸⁶ sami, ale jako by je vydobyli z jakýchsi dolů všude se rozlévajících božské prozřetelnosti, zneužívají je však zvráceně a bezprávně ke službě démonům; křesťan, duchovně se vydělující z jejich bídne společnosti, jim je tedy má odebrat, aby mohlo být k dispozici oprávněnému užití v kázání evangelia. A budeme smět přejmout, vlastnit a obrátit k užtku křesťanství také jejich pláště, což jsou sice ustanovení lidská, ale pro lidskou společnost vhodná a v tomto životě se bez nich neobejdeme.¹⁸⁷

61. Co jiného ostatně učinili mnozí dobří a věrní křesťané? Nevíjíme snad, jakým množstvím zlata a stříbra i plášťů byl obtížen při svém odchodu z Egypta přesladký učitel a přebálený mučedník Cyprianus? Nebo Lactantius? A Victorinus, Optatus, Hilarius¹⁸⁸ – abych pomlčel o živých?¹⁸⁹ Co nesčetní Řekové? Právě to učinil jako první sám nejvěrnější služebník Hospodinův Mojžíš, o němž je psáno, že byl vychován ve veškeré egyptské moudrosti.¹⁹⁰ Pohané, oddaní svým pověřčivým zvykům, by nikdy, a zvláště ne tehdy, když ještě odmítali Kristovo jho a křesťany pronásledovali, nebyli poskytli nauky, které jim byly užitečné, kdyby tušili, že budou obráceny ve prospěch úcty k jedinému Bohu a že tento kult jednou jejich jalové modlářství vyvrátí: odevzdali své zlato, stříbro a pláště božímu lidu, když vycházel

¹⁸⁶ Orig. *non insitulerunt* – výrazu je použito v souvislosti s naukou o lidských ustanoveních, jak ji v této knize Augustinus vyložil.

¹⁸⁷ Srv. výše 2,XXXIX, 58.

¹⁸⁸ Thascius Caecilius Cyprianus, africký církevní spisovatel, Kartágo asi 210/15 – 258; Lucius Caecilius Firmianus Lactantius, církevní spisovatel pův. z Afriky, asi 260 – 317 v Trevíru; Victorinus de Petavia, církevní spisovatel, jeden z prvních lat. exegetů, † asi 304; Optatus de Mileve, církevní spisovatel, biskup v numidském městě Mileve, kol. pol. 4. stol.; Hilarius Pictaviensis, církevní spisovatel v Galii, bojovník proti arianismu, asi 315 – 367; srv. J. Doignon, *Nos bonns hommes de foi, Cyprien, Lactance, Victorin, Optat et Hilairé*.

¹⁸⁹ 1. kniha spisu (a tudíž celá první část, sepsaná před přerušením ve 3. kn., XXV,35) byla tedy sepsána před rokem 397, neboť v tomto výčtu již zesnulých autorit není zmíněn Ambrož Milánský, který zemřel 4. dubna uvedeného roku.

¹⁹⁰ *Sk* 7,22

z Egypta, aniž věděli, jak to, co dali, bude obráceno ve prospěch služby Kristu. Tedy to, co čteme v Exodu, je nepochybně předobrazem právě této situace (příčemž nevylučuji jiný, stejně dobrý nebo lepší výklad).

XLII. 62. Když se však badatel o Písmu svatém dá na základě tohoto poučení do jeho zkoumání, ať nepouští ze zřetele apoštolský výrok „věděni vede k domýšlivosti, kdežto láska buduje“.¹⁹¹ S jeho pomocí totiž pochopí, že sice vychází z Egypta jako boháč, ale nebude-li slavit velikonoční oběť, nemůže být zachráněn. „Jako náš velikonoční beránek byl obětován Kristus“,¹⁹² a Kristova oběť nás učí v první řadě tomu, co hlásá On sám, jako by se obracel k těm, které vidí v Egyptě strádat pod vládou faraona: „Pojďte ke mně všichni, kdo se namáháte a jste obtíženi břemeny, a já vám dám odpočinout. Vezměte na sebe mé jho a učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorného srdce; a naleznete odpočívání svým duším. Vždyť mé jho netlačí a břemeno netíží.“¹⁹³ To přece říká právě lidem „tichým a pokorného srdce“, které „nevede k domýšlivosti věděni, ale buduje láska“. Nechtě tedy pamatují na ty, kteří tehdy slavili velikonoční oběť jen v předobraze a v podobenství:¹⁹⁴ když obdrželi příkaz označit veřeje krví beránka, učinili to pomocí yzopu¹⁹⁵ (je to nízká a jemná bylina, ale její kořeny jsou mimořádně silné a pronikavé), abychom tak „zakořenění a zakotvení v lásce mohli spolu se všemi svatými pochopit, co je šířka a délka, výška i hloubka“,¹⁹⁶ to jest pochopit Kristův kříž: jeho šířka je vyznačena příčným břevnem, na němž jsou rozpjaty ruce; délka sahá od země až k šířce, kde je přibito celé tělo od rukou dolů; výška od šířky vzhůru až k vrcholu, kde pní hlava; hloubkou je pak skrytá část kříže zaražená do země.¹⁹⁷

¹⁹¹ 1 K 8,1

¹⁹² 1 K 5,7

¹⁹³ Mt 11,28–30

¹⁹⁴ Orig. *in umbra imaginaria*: výrazu *umbra* zde Augustin užívá synonymně s výrazem *figura* – metafora, symbol apod., srv. výše pozn. 79, dále 3, XIX, 40.

¹⁹⁵ Srv. Ex 12,22: „Potom vezměte svazek yzopu, namočte jej v misce s krví a krví z misky potřete nadpraží a obě veřeje.“ O yzopu srv. výše 2, XVI, 24.

¹⁹⁶ Ef 3,17–18

¹⁹⁷ Symbolickým předobrazem kříže jsou zde jednak obě veřeje (šířka kříže, příčné břevno), dále nadpraží (výška kříže) a konečně jeho hloubka (kořeny yzopu).

Tak je znamením kříže načrtnut celý způsob křesťanova jednání:¹⁹⁸ dobře činit v Kristu a stále k němu těsně lnout, doufat ve věci nebeské, neznesvěcovat svátosti. Tímto jednáním očistění budeme s to „poznat Kristovu lásku, která přesahuje každé poznání“,¹⁹⁹ tu lásku, jíž je Kristus roven Otci, skrze něhož bylo učiněno vše,²⁰⁰ „a dát se prostoupit vši plností Boží“.²⁰¹

Yzop má také čistící schopnost, která zabrání tomu, aby se plíce nadýmaly pýchou pro věděni, které člověk získal z bohatství odňatého Egyptu. Žalmista říká: „Pokrop mě yzopem a budu čistý, umyj mne, budu bělejší nad sníh. Dej, ať slyším veselí a radost.“²⁰² A hned nato dodává, aby ukázal, že yzop znamená očistu od pýchy: „Mé kosti budou jásat v pokoře“.²⁰³

XLII. 63. O kolik menší je množství zlata, stříbra a pláštů, které si odnesl onen lid z Egypta, ve srovnání s bohatstvím, které pak získal v Jeruzalémě (jak je to vidět nejlépe na králi Šalomounovi),²⁰⁴ tak malé je také veškeré – jakkoli užitečné – poznání získané z pohanských knih, srovnáme-li je s poznáním ze svatého Písma. Vždyť ať se člověk naučí někde mimo Písmo čemukoli, pak pokud je to škodlivé, Písmo to zavrhuje, pokud je to užitečné, v Písmu se to stejně najde. A nachází-li v něm někdo vše, čemu se s užitkem naučil někde jinde, v mnohem větší hojnosti zde najde vše, čemu se nelze naučit vůbec nikde jinde, ale pouze v onom Písmu, v jeho podivuhodné hlubině i podivuhodné prostotě.

¹⁹⁸ Různé výklady dimenzí kříže jsou známy již v patristické literatuře a hojně jsou pak zejména ve scholastice a u vrcholně středověkých mystiků. – Augustinův výklad je zde morální: příčné břevno, na němž jsou rozpjaty Ježíšovy paže, je symbolem dobrých skutků (dílo rukou) a lnutí ke Kristu; svislé břevno znamená ve směru vzhůru naději v nebeský život, ve směru dolů úctu k bohoslužbě a ke svátostem.

¹⁹⁹ Ef 3,19

²⁰⁰ Srv. J 1,3

²⁰¹ Ef 3,19

²⁰² Ž 51,9–10a

²⁰³ Ž 51,10b

²⁰⁴ Srv. 1 Kr 10,14–29